

Maja Bitencⁱ

Variantnost govornega jezika v sociolingvističnih raziskavah

Prispevek izpostavlja pomen celovitejših raziskav govornega jezika ter predstavlja različno obsežne in metodološko različno zasnovane sociolingvistične raziskave jezikovne variantnosti v Avstriji, Nemčiji, Belgiji in na Madžarskem. Pri tem se osredotoča na izbor informantov, kontekste pridobivanja posnetkov, načine obdelave podatkov, po možnosti širši sociolingvistični kontekst in glavne ugotovitve. Opisani projekti lahko služijo kot izhodišče pri načrtovanju nadaljnjih raziskav na slovenskem gradivu, potreba po katerih je bila večkrat izražena in ki lahko prispevajo k bolj celostni podobi in razumevanju variantnosti govorne slovenščine in njenih sprememb ter povezave med jezikom in družbo v sodobnosti.

Ključne besede: sociolingvistika, jezikovna variantnost in jezikovne spremembe, nemščina, nizozemščina, madžarščina

The Variability of Spoken Language in Sociolinguistic Research

The article highlights the importance of comprehensive studies on spoken language, and presents various sociolinguistic research projects on language variation in Austria, Germany, Belgium, and Hungary. It focuses on the selection of informants, contexts of data collection, data analysis methods, the broader sociolinguistic context, and main findings. The described projects can serve as a starting point for planning further research on Slovene materials, addressing the expressed need for a more comprehensive understanding of the variation and change in spoken Slovene, and the relationship between language and society in the contemporary context.

Keywords: sociolinguistics, language variation and change, German, Dutch, Hungarian

ⁱ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; Maja.Bitenc@ff.uni-lj.si; <https://orcid.org/0000-0002-7313-8305>

1 Uvod

V slovenskem jezikoslovju zadnje tretjine 20. stoletja je bil velik del opazovanja in opisovanja jezika osnovan na introspekciji, raziskovalci so se osredotočali predvsem na pisni knjižni jezik in govorjena narečja. V okvirih dialektologije je bilo za *Slovenski* in *Slovanski lingvistični atlas*, SLA in OLA, zbranega in analiziranega veliko posnetega gradiva, v zadnjih desetletjih so bili zgrajeni prvi korpusi govorjene slovenščine in izvedene posamične druge študije govorjenega jezika in relevantnih socialnopsiholoških tem (za seznam in opis prim. Bitenc 2016: 123–149). Ob tem pa se kaže potreba po obsežnejših, bolj načrtnih in sistematičnih, po možnosti longitudinalnih empiričnih raziskavah govorjene slovenščine, njene variantnosti in jezikovnih sprememb, pa tudi relevantnih socialnopsiholoških tem o povezavi med jezikom in družbo, kot so jezikovna stališča, jezik in identiteta, jezikovni stereotipi in predsodki; ta potreba je bila večkrat postavljena tudi na sociolingvističnem posvetu (Bitenc idr. 2021). K opisu pokrajinske variantnosti govorjenega jezika z vidika vseh jezikovnih ravnin, okoliščin ter odnosa med govorniki je sicer spodbujala že Breda Pogorelec (1965), k načrtnemu empiričnemu raziskovanju nenarečnih jezikovnih varietet in jezikovne variantnosti tudi Karmen Kenda-Jež (2002: 56–57). Prvi poskus uporabe pristopov variantnostne sociolingvistike na slovenskem jezikovnem gradivu z analizo govorne variantnosti pri geografsko mobilnih osebah, ki se z Idrijskega vozijo v službo ali šolo v Ljubljano (Bitenc 2016), kliče po nadaljnjih raziskavah z bolj reprezentativnimi vzorci in večjimi količinami posnetkov v različnih kontekstih in na različnih narečnih območjih.

Pri snovanju nadaljnjih raziskav se seveda zastavljajo temeljna vprašanja o določitvi kriterijev za izbor govorcev, opredelitvi ciljev in njihovi operacionalizaciji. Ob tem se zdi smiselno ozreti v druge jezikovne skupnosti in preučiti primere relevantnih sociolingvističnih projektov, ki lahko pomagajo oblikovati smernice za raziskave na slovenskem gradivu, seveda v izogib nekritičnemu prenašanju tujih spoznanj vedno ob upoštevanju specifičnosti vsake od sociolingvističnih skupnosti glede na slovensko.

V nadaljevanju so predstavljeni primeri raziskav v jezikovnih skupnostih, ki so po narečni pestrosti ali strukturi jezikovnih varietet blizu slovenski sociolingvistični situaciji. Predvsem pri proučevanju variantnosti

govorjene nemščine, pa tudi v primeru belgijske raziskave, je veliko pozornosti namenjene proučevanju vertikalnih spektrov oz. kontinuumu med narečjem in standardom. To se kaže kot aktualno vprašanje tudi na primeru slovenščine, saj posamezne varietete v strokovni literaturi niso zadostno raziskane, opredeljene in razmejene.

2 Raziskave v drugih jezikovnih skupnostih

V evropskem prostoru je bilo več raziskav izvedenih v okviru mednarodnega projekta, ki se je v letih 1996–1998 osredotočal na dinamiko narečne konvergence in divergence v spreminjajoči se Evropi in prinesel zanimiva spoznanja o različnih jezikovnih skupnostih (prim. Auer in Hinskens 1996, posebno številko revije *Folia Linguistica*, 32(1–2), leta 1998, 10. izdajo zbornika *Sociolinguistica* (1996) in monografijo *Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages* (Auer idr. 2005). Študije predpostavljajo pomemben strukturni vpliv vključevanja standarda v jezikovni repertoar velikih delov govornih skupnosti,¹ ki so do tedaj govorile samo narečje, in kažejo, da so izidi jezikovnih sprememb oz. procesov konvergence in divergence v različnih sociolingvističnih situacijah (govornih skupnostih oz. posameznih delih posameznih skupnosti) različni: od takih, kjer so narečja skoraj izumrla, do takih, kjer je vpliv standarda močan, a dopušča soobstoj vitalnih regiolektov in narečij, in takih, kjer ima standardna varieteta relativno majhno vlogo pri spreminjanju narečij (prim. Auer 1998: 1–2). Jezikovne spremembe, konvergenca in divergenca, v zgodovini jezika sicer niso nič novega, imajo pa v sedanjem času ti procesi drugačno motivacijo in se dogajajo znatno hitreje, kot se je to dogajalo v preteklosti. Razlike v izvoru, smeri in tudi hitrosti sprememb lahko ustrezno razumemo samo ob upoštevanju širših družbenih in političnih kontekstov (po Auer in Hinskens 1996: 24). Prispevki evropske sociolingvistike, ki obravnavajo različne družbene dejavnike, ki vplivajo na spremembe jezikovnih varietet v obdobju

¹ Govorna skupnost se osredotoča na skupne jezikovne norme in prakse, ki jih člani razumejo, priznavajo in upoštevajo, četudi uporabljajo različne jezike ali njihove varietete; temelji torej na skupnih vrednotah in pravilih uporabe jezika, medtem ko je pri jezikovni skupnosti poudarjena večja homogenost pri skupni rabi določenega jezika ali varietete kot primarnega komunikacijskega sredstva, s katerim se člani identificirajo (Labov 1972: 120–121).

družbene in komunikacijske modernizacije, s posebnim poudarkom na vlogi mobilnosti, so zbrani v monografiji *Dialect and Migration in a Changing Europe* (Mattheier 2000).

V nadaljevanju podrobneje obravnavam štiri v več pogledih različne sociolingvistične raziskovalne projekte. Pri opisu se osredotočam na izbor informantov,² njihovo socialno strukturo (starost, izobrazbo, regionalni izvor), vrste in kontekste zajetega govora oz. način pridobivanja posnetkov ter načine obdelave podatkov. Glede na obseg in aktualno fazo projekta ter dostopno literaturo so predstavitve različne, nekatere vsebujejo tudi opis širšega sociolingvističnega konteksta in zanimivejše ugotovitve.

2.1 Nemščina v Nemčiji

Sistematično raziskovanje govornega jezika je v Nemčiji v zadnjih dveh desetletjih potekalo predvsem v okviru treh projektov, in sicer *Nemščina danes* (nem. *Deutsch heute*, Kleiner 2015), geolingvistični projekt raziskav sodobne regionalne nemščine *Regionalni jezik* (nem. REDE oz. *Regionalsprache.de*,³ Ganswindt idr. 2015) in *Jezikovna variantnost v severni Nemčiji* (nem. *Sprachvariation in Norddeutschland*, Elmentaler idr. 2015); obširno o raziskavah regionalne variantnosti nemščine v Kehrein idr. 2015.

Raziskovalci so govorce iz različnih regij posneli v več komunikacijskih kontekstih, od katerih vsak na določen način vpliva na komunikacijsko obnašanje govorcev. (1) Najprej zajamejo najboljši način izgovorjave narečja.⁴ Govorci prevedejo nabor povedi, ki jim jih preberejo v standardni

² Izraz informant uporabljam v pomenu, ki ga je v slovenskem prostoru uveljavila graška dialektološka šola: »Informanti so tiste osebe, od katerih smo v pogovorih dobili neposredne podatke, njihova jezikovna kompetenca in performanca torej predstavljata pravi predmet raziskave« (Prunč 1980: 38; po Kenda-Jež 2002: 34).

³ Povezava: <https://www.regionalsprache.de/en/>.

⁴ V članku angleške izraze, povezane z narečjem in narečno izgovorjavo, kot so (*old*) *local / traditional / base dialects* (nem. *Basisdialekte*) prevajam kot narečje, ki je v slovenski dialektologiji opredeljeno kot govorjeni (redkeje pisani) jezik prebivalcev določenega zemljepisnega področja z relativno enakimi bistvenimi skupnimi značilnostmi na vseh jezikovnih ravneh; drugi možni prevod bi bil krajevni govor, pri katerem gre za govore ožjih, zemljepisno, kulturno in zgodovinsko povezanih področij. Angleški izraz *regiolect* prevajam kot regiolekt; v slovenskem jezikoslovju se za regiolekt v skladu s teorijo socialnih zvrsti ne povsem prekrivno rabi izraz pokrajinski pogovorni jezik, glede na dialektološko terminologijo bi lahko govorili tudi o nadnarečju (Smole 1997: 281–283; Toporišič 1976: 10–21).

nemščini,⁵ v narečje. Pogosto gre za 40 povedi, ki jih je uporabil že Georg Wenker za zbirko nemških narečij ob koncu 19. stoletja.⁶ (2) Iste povedi raziskovalci povedo v regiolektu, govorci jih izgovorijo v standardni nemščini. (3) Vsi govorci glasno preberejo standardno besedilo fonetičnih študij *Severni veter in sonce*.⁷ (4) Univerzitetni raziskovalec z govorci opravi formalni intervju z namenom opazovanja jezikovne rabe, usmerjene k standardni nemščini; v tem pogovoru se pridobijo tudi biografski podatki in podatki o jezikovnih stališčih. (5) Pogovor s prijatelji v narečju.

Pri prevodih in branju gre za preučevanje individualnih kompetenc govorcev, pri intervjuju in prijateljskem pogovoru pa za jezikovno rabo govorcev v vsakodnevni komunikaciji. V raziskavo so vključeni tudi odgovori policijskega osebja na urgentne klice, pri katerih gre za avtentično jezikovno rabo v realnem vsakdanjem, ne skonstruiranem raziskovalnem kontekstu (Kehrein 2020: 1360–1361).

⁵ Nemščina v sinhronem smislu velja za pluricentrični oz. večsrediščni jezik, saj obstaja v več standardnih različicah, ki so pogojene tako z znotrajjezikovnimi kot s kulturnozgodovinskimi in sociolingvističnimi dejavniki ter se razlikujejo v besedišču, glasoslovnih, oblikoslovnih in skladenjskih značilnostih. Središča so nekatere evropske države in regije z nemškimi manjšinami, različnost v njihovem obsegu odražajo poimenovanja: polna, polovična in četrtinska središča. Med polna uvrščamo Nemčijo, Avstrijo in Švico, med polovična Lihtenštajn, Luksemburg, Južno Tirolsko in Vzhodno Belgijo, med četrtinska Romunijo, Namibijo in menoitsko skupnost v Mehiki. Pogoji za opredelitev različic je, da so »nacionalne« (na državni ravni) in hkrati standardne. Za uradni jezik države na celotnem državnem ozemlju gre pri zveznonemški, avstrijski, lihtenštajnski in luksemburški različici, z območnimi omejitvami pri švicarski, za regionalni uradni jezik pri vzhodnobelgijski in južnotirolski različici, za (priznani) manjšinski, vendar neuradni jezik pa pri romunski, namibijski in menonitski nemščini. Pri polnih središčih so nacionalne različice kodificirane v različnih jezikovnih priročnikih, pri polovičnih in četrtinskih standardi temeljijo na vzorčnih besedilih, lokalne jezikovne avtoritete pa njihovo pojavnost priznavajo kot standardno za javno rabo (Ammon idr. 2016; Krevs Birk 2022: 62–63; Krevs Birk in Horjak 2024: 171–174).

⁶ Gradivo za raziskavo nemških narečij je Georg Wenker, ki velja za začetnika lingvistične geografije, konec 19. stoletja pridobil tako, da je na več kot 45.000 osnovnih šol na celotnem nemškem govornem prostoru razposlal vprašalnico v obliki 40 stavkov v standardni nemščini, ki so jih nato učitelji prevedli v narečje in zapisali v splošni abecedi (Lameli 2010: 575).

⁷ Gre za starodavno pripovedko, ki se v jezikoslovju pogosto uporablja za ilustracijo in izvajanje različnih glasovnih realizacij. Obstaja v prevodih za številne jezike in je bila prvotna uporabljena za ilustracijo mednarodne fonetične abecede (International Phonetic Alphabet, IPA) leta 1949 (Fanta-Jende 2020: 220).

V analizah so uporabljene tako kvantitativne kot kvalitativne metode. Gre predvsem za merjenje fonetične razdalje posnetka govorca od izgovorne norme standardne nemščine (t. i. meritev narečnosti oz. nem. *Dialektalitätsmessung*; več v Lameli 2004) in analizo variabel, ki jo je v sociolingvistiko vpeljal Labov (1966). Na podlagi analiz jezikovne kompetence posameznih govorcev so oblikovani vertikalni variantnostni spektri z razporeditvijo varietet za preučevana območja. Izsledki kažejo, da je stik med narečji in standardno nemščino na vseh narečnih območjih povzročil nastanek regionalno specifičnih vmesnih varietet, imenovanih regiolekti (Schmidt 2011), se pa strukture vertikalnih variantnostnih spektrov razlikujejo od regije do regije (gl. sliko 1). Pri grafičnih upodobitvah različnih spektrov je standardna nemščina postavljena na vrh in predstavlja referenčno točko za druge varietete. Pod njo so regionalne varietete – regiolekti in v večini primerov narečja – razvrščene glede na njihovo relativno fonetično razdaljo do standardne varietete, ki je izračunana na podlagi opisanih metod. Znotraj varietet so prepoznavni različni govorni stili (angl. *speech styles*, nem. *Sprechlagen*),⁸ ki zaradi preglednosti na sliki 1 niso prikazani. Študije kažejo, da bolj kot je narečje oddaljeno od standardne nemščine, bliže je regiolekt tega območja standardni varieteti (Kehrein 2020: 1361).

V nemški govorni skupnosti raziskovalci kategorizirajo štiri tipe govorcev, ki so se izoblikovali od druge polovice 19. stoletja, odkar narečni govorcev usvajajo standardni pisni jezik v šolah in vadijo glasno branje ter

⁸ Stil oz. slog je v sociolingvistiki in na drugih področjih jezikoslovja, npr. v stilistiki, obravnavan različno (prim. Coupland 2007: 9–18), pa tudi znotraj sociolingvistike same ni nedvoumnega soglasja, kaj naj bi stilistična variantnost pomenila in kako jo je najboljšje proučevati (prim. Schilling-Estes 2008: 375–376). Čeprav stil v variantnostni sociolingvistiki ni v središču pozornosti, predstavlja pomembno neodvisno spremenljivko (Coupland 2007: 9, Chambers 2003: 6). Coupland (2007: 2) ga obravnava kot »način govorjenja« (angl. *way of speaking*) in govori o družbenih stilih, ki so sicer v variantnostni sociolingvistiki označeni kot družbena variantnost. Po Labovu je stilistična variantnost povezana s stopnjo pozornosti, ki jo govorci namenja svojemu govoru; manj pozornosti pogosto pomeni uporabo manj formalnega stila (Labov 1972: 79–94). V tem okviru se raziskuje predvsem variantnost pri posameznem govorcu, kar vključuje variantnost glede na situacijo ali skupino govorcev (Schilling-Estes 2008: 375). O (slovenski) stilistiki kot jezikoslovni disciplini na splošno in njenem pomenu v Kalin Golob 2023. V Ghyselen in De Vogelaer (2018: 5) je za nemški izraz *Sprechlage* uporabljen angleški *speech level* (in *sublevel*); tako sem v predhodnem članku nemški izraz *Sprechlage* slovenila kot govorna raven (in podraven) (Bitenc 2024: 90). Odprto vprašanje je, kaj je najbolj ustrezen prevod.

ob tem usvojijo regiolekt oz. pogovorni standard⁹ (Kehrein 2011, 2012, 2020: 1365):

Diglosični govorci: njihove individualne jezikovne kompetence vključujejo dve varieteti, vendar eno od teh (standardno nemščino) uporabljajo večinoma kot pisno varieteto in skoraj nikoli v ustni komunikaciji, izjema je lahko branje.

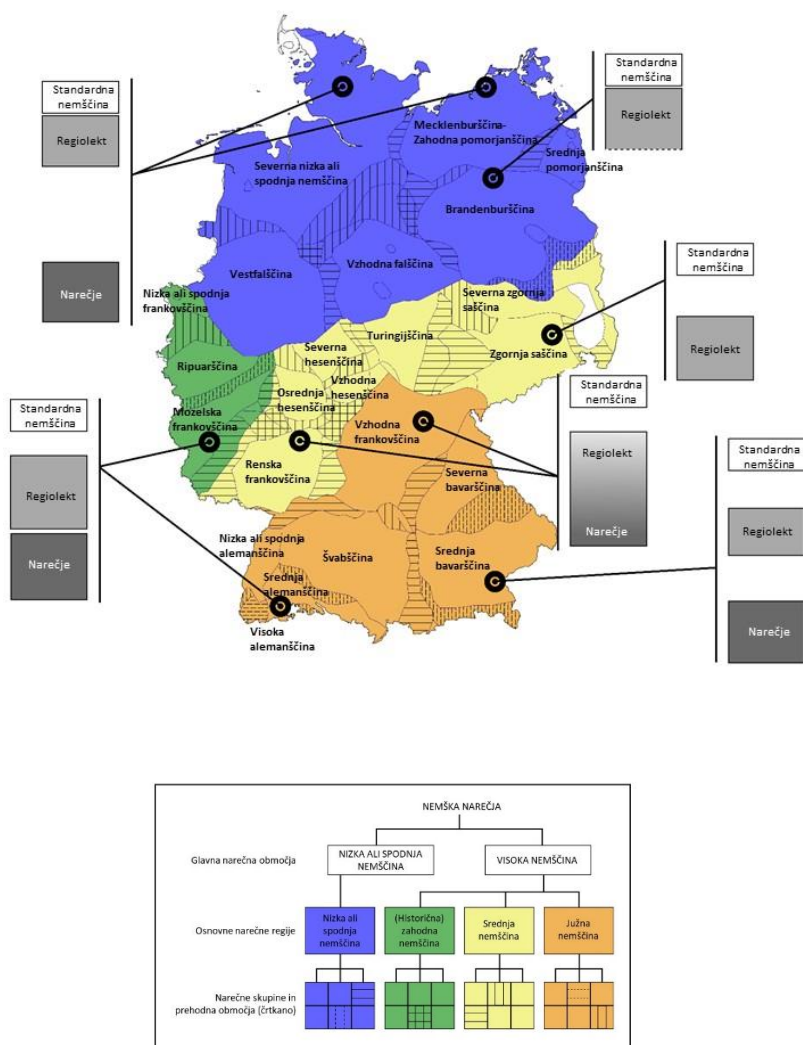
Dvovarietetni (oz. bilektalni) govorci oz. preklopljevalci (angl. *switchers*): v vsakodnevni komunikaciji preklaplajo med narečjem in regiolektom.

Monovarietetni govorci regiolekta: na podlagi njihovega komunikacijskega obnašanja jih delimo na t. i. **regiolektalne premikovalce** (angl. *regiolectal shifters*), ki se različnim komunikacijskim partnerjem in njihovi jezikovni kompetenci, kot jo govorci poznajo ali predpostavljajo, prilagajajo z uporabo različnih govornih stilov znotraj regiolekta, in na t. i. **negibne govorce** (angl. *moveless speakers*), ki uporabljajo samo enega od teh stilov v vseh kontekstih.

Govorci standardne nemščine: uporabljajo govorni standard in pri tem lahko posamezne regionalne značilnosti; pojavljajo se predvsem v mlajši generaciji.

Individualna jezikovna kompetenca se razvija različno glede na različne izhodiščno usvojene varietete in sporazumevalne zahteve zasebnega in poklicnega vsakdana govorcev. V raziskavah niso dokazali neposrednega vpliva drugih zunajjezikovnih dejavnikov, kot sta starost ali izobrazba. Starost je lahko relevantna posredno, saj je bilo v narečju vzgojenih več govorcev starejše kot mlajše generacije, je pa tudi to v različnih regijah različno (Kehrein 2020: 1366). Pri izhodiščno narečnem govorcu se diglosija razvije z učenjem standardne nemščine v šoli, presega pa se bodisi z

⁹ Kot piše Kehrein (2020: 1359), se standardna nemščina uporablja v pisni komunikaciji (pomembne izjeme so kratka telefonska sporočila in sporočila preko družbenih omrežij, kot sta WhatsApp in Twitter) in pri profesionalnih bralcih določenih nacionalnih informativnih oddaj, ki so usposobljeni za izgovarjavo standarda. Pri vsakdanji govorni komunikaciji ljudje v številnih situacijah težijo k rabi standardne nemščine, vendar so ti govorni stili pri večini zaznamovani z narečnimi ali regionalnimi jezikovnimi značilnostmi, tudi pri govorcih na zasebnih in regionalnih radijskih in televizijskih postajah; uvrščamo jih v varieteto, ki je nastala s stikom med narečji in standardno nemščino in je imenovana regiolekt.

Slika 1: Strukture vertikalnih variantnostnih spektrov v narečnih regijah Nemčije (Kehrein 2020: 1362). Štiri regije sestavlja 16–20 manjših narečnih skupin (angl. *dialect groupings*, nem. *Dialektverbände*), ki so poimenovane na zemljevidu. Narečja znotraj meja narečne skupine so strukturalno podobna, v primerjavi z narečji v drugih skupinah pa znatno različna (Schmitt 1992, po Kehrein 2020: 1358; za opis nemške situacije in prevode terminoloških izrazov prim. Krevs Birk 2019).

uporabo pisne nemščine v vsakodnevni komunikaciji – regiolekt se tu razvije »od zgoraj navzdol« (angl. »*top down*«; tako npr. pri južnonemškem narečju oz. južni nemščini, angl. *Upper German*) bodisi s postopno konvergenco narečja proti standardni nemščini – gre za razvoj regiolekta »od spodaj navzgor« (angl. »*bottom up*«; tako npr. pri vzhodnofrankovskem narečju oz. vzhodni frankovščini, angl. *East Franconian*). Ko izhodišče predstavlja govorec regiolekta, je možna razširitev jezikovne kompetence (registra) znotraj regiolekta ali usvojitev druge varietete, standardne nemščine ali narečja, kar pa se zgodi redko (Kehrein 2011).

V raziskavah vertikalnih jezikovnih sprememb v Nemčiji se kot splošna tendenca kaže, da se je število narečnih govorcev in posebno otrok, ki usvojijo narečje kot svojo prvo jezikovno varieteto, v zadnjih desetletjih zmanjšalo; razlike med mestom in podeželjem ter razlike med regijami tu puščamo ob strani. Obenem skoraj vsi rojeni govorniki izkazujejo vsaj določeno regiolektalno kompetenco in uporabljajo vsaj en govorni stil te varietete v vsakodnevni komunikaciji, kar vodi do zaključka, da je regiolekt prevladujoča varieteta komunikacije v Nemčiji (Kehrein 2020: 1366).

2.2 Nemščina v Avstriji

Nemščina v Avstriji: Variantnost – Kontakt – Percepcija je obsežen večletni projekt oz. posebno raziskovalno področje, pri katerem sodeluje okoli 50 sodelavcev z okoli 25 pridruženimi člani z Univerze na Dunaju, v Salzburgu in Gradcu ter Avstrijske akademije znanosti.¹⁰ Analizira jezikovno rabo in percepcijo različnih oblik nemščine ter stik med nemščino in drugimi jeziki v Avstriji, ki je po besedah projektne vodje Alexandre N. Lenz (2018: 269) »idealni sociolingvistični laboratorij«. Ob živih narečjih je namreč prisotna dinamična vertikalnost z bolj ali manj postopnimi prehodi med narečnimi in standardnimi oblikami, zaradi česar so jezikovni repertoarji pri posameznikih zelo kompleksni. Avstrijsko jezikovno skupnost zaznamujejo tudi pluricentričnost oz. večsrediščnost nemščine,¹¹ specifična

¹⁰ Povezava: <https://www.dioe.at>; nem. *Spezialforschungsbereich (SFB) Deutsch in Österreich: Variation – Kontakt – Perception*. V okviru projekta, ki ga financira Avstrijski znanstveni sklad, so ponudili tudi mentorstvo doktorskim študentom.

¹¹ O izrazu in njegovem pomenu v opombi 5. V avstrijskem kontekstu torej gre za posebno različico nemščine, ki je specifična za Avstrijo in se razlikuje od ostalih navedenih. Te različice vplivajo druga na drugo in se prepletajo z različnimi nestandardnimi varietetami (Lenz 2018: 269).

večjezičnost zaradi zgodovinskih razlogov ter močne socialno-simbolične in odnosno-perceptivne implikacije (Lenz 2018, 2019). Za razvoj avstrijskih bavorskih narečij je značilna konvergenca tako k standardni varieteti kot med samimi narečji, obenem pa premik k nadregionalnim ali regionalnim oblikam, kar vodi k prestrukturiranju repertoarjev govorcev. Večina lokalno omejenih jezikovnih značilnosti se postopoma spreminja, značilnosti z manjšim obsegom nadomestijo oblike iz sosednjih narečij ali iz regiolekta in se sčasoma izgubijo, narašča tudi prevzemanje urbanih, zlasti dunajskih govornih oblik, ni pa opazno, da bi prišlo do popolne izgube narečij. Prevladujoča domneva je, da se je v teh procesih oblikoval kontinuum med narečjem in standardom z gladkimi vmesnimi prehodi od enega pola do drugega, potrebne pa so nadaljnje empirične raziskave, da bi ugotovili, ali se različne jezikovne značilnosti pojavljajo sočasno, kažejo koherentne vzorce in tvorijo različne lekte; zaželeno so tudi jasnejša merila za njihovo opredelitev (po Vergeiner idr. 2022).

Projektno delo je razdeljeno v več (vsebinskih) sklopov: sklop B se osredotoča na jezikovno variantnost in spremembe ter na dinamiko v kompleksnih jezikovnih in socialnih strukturah; sklop C obravnava nemščino v stiku z drugimi jeziki, posebej v okviru habsburške monarhije v 19. stoletju in v avstrijski drugi republiki ter različne vidike jezikovnega stika med nemščino in slovanskimi jeziki; sklop D proučuje jezikovna stališča in percepcijo različnih varietet in jezikov, posebej v avstrijskih šolah in s poudarkom na standardni varieteti.¹²

V okviru sklopa B se raziskovalci posvečajo variantnosti in spremembam narečnih varietet v realnem in navideznem času,¹³ govornim repertoarjem in variantnostnim spektrom med narečjem in standardom ter vplivni moči mest, posebej Dunaja in Gradca. V prvem delu so pridobili posnetke 160 narečnih govorcev iz dveh starostnih skupin (mlajši izobraženci v starosti od 18 do 35 let in starejši od 65 let, ki ustrezajo kategoriji »NORF« (angl.

¹² Sklopa A in B sta organizacijske oz. tehnične narave; prvi se posveča koordinaciji, slednji pa skrbi za skupno spletno raziskovalno platformo.

¹³ Pri raziskovanju v domnevem času (angl. *apparent time*) se – za razliko od raziskovanja v realnem oz. kronološkem času (angl. *real time*) – primerjajo generacijske razlike v danem trenutku, po tem pa se sklepa, kako se je določena jezikovna sprememba uvajala v preteklosti – starostne razlike naj bi namreč odražale zgodovinske postaje v napredovanju jezikovne spremembe (Tagliamonte 2012: 43; Chambers 2003: 212–225).

non-mobile, old, rural, female – nemobilne, starejše, podeželske ženske) na 40 lokacijah v Avstriji, da bi analizirali raznolikost in dinamiko različnih narečij. Izbrane govorce so z namenom karseda natančne določitve fonetičnih posebnosti posneli v laboratoriju. Laboratorijske posnetke so nadalje pridobili še na 100 drugih lokacijah, da bi analizirali razlike in premike med narečnimi pokrajinami. Proučevali so vse jezikovne ravnine, od izgovorjave (fonetika in fonologija) do slovnice (skladnja in morfologija) in besedišča, pri analizi so se poslužili različnih statističnih metod.

Pri gradnji korpusa so uporabili uveljavljene pristope, kot je snemanje pogovorov in branja, in bolj inovativne, kot je test jezikovne produkcije (angl. *language production tests*), da bi zajeli ves spekter od prostih do standardiziranih govornih oblik. Metodologija je podobna kot v nekaterih drugih variantnostnih projektih (npr. nemškem projektu *REDE*, prim. razdelek 2.1), kar omogoča primerljivost med študijami; obširnejša metodološka razprava je v Schmidt in Herrgen 2011. Govor informantov so posneli v šestih različnih situacijah z različno stopnjo formalnosti: šlo je za dve bralni nalogi (besedilo *Severni veter in sonce*, prim. op. 3, in seznam besed v naključnem vrstnem redu), dva prevoda (t. i. Wenkerjevih povedi, prim. op. 2, iz narečja v standard in iz standarda v narečje; informantom so predvajali posnetke stavkov, v narečju jih je prebral mlad lokalni govorec, v standardni avstrijski nemščini pa avstrijski televizijski napovedovalec) in dva pogovora (formalni intervju z akademikom in neformalni pogovor med prijatelji brez prisotnosti raziskovalca) (Lenz 2018, 2019; Fanta-Jende 2020).

V okviru projekta izvajajo različne manjše raziskave. Fanta-Jende (2020) je npr. proučevala horizontalno (geografsko) in vertikalno (socialno) dimenzijo sinhrono variantnosti fonološke variable visoke srednje nemščine /ei/ pri 25 govorkah iz 13 podeželskih vasi, ki predstavljajo glavna avstrijska narečna območja (osrednjebavarsko, južnobavarsko, osrednje-južno bavarsko in alemansko); za vsako govorko so pridobili okoli 4 ure posnetkov. Pogovore so zapisali z ortografsko transkripcijo s programsko opremo EXMARaLDA Partitur Editor, primere standardiziranega govora pa so za nadaljnjo analizo pripravili z reorganizacijo proučevanih elementov in povezovanjem z ustreznimi avdio posnetki. V drugem koraku so v obeh setih podatkov naredili fonetične transkripcije z mednarodno fonetično abecedo in anotacije izbranih pojavov. Podatki kažejo na različne procese jezikovnih sprememb: v vzhodnem delu države regionalne variante nadomeščajo

narečne variante, pri standardu pa je opazen proces »dunajske monofonizacije«, ki daje prednost mestnim variantam avstrijske prestolnice pred standardnimi nemškimi variantami.

V drugi raziskavi so Vergeiner idr. (2022) proučevali jezikovne spremembe v realnem času, in sicer lektalno koherenco¹⁴ v kraju Ulrichsberg na osrednjem bavarskem narečnem območju. Analizirali so 19 fonetično-fonoloških variabel v govoru 12 govorcev, 6 moških in 6 žensk, z različnimi stopnjami izobrazbe in različnimi poklici, in sicer v dveh kontekstih: formalnem socialnobiografskem intervjuju, v katerem so želeli zajeti formalni govor, in neformalnem pogovoru s prijatelji, v katerem so želeli zajeti narečni govor. Prva študija je bila izvedena v letih 1975 in 1976 kot del empirično-statistične študije o razredno in situacijsko specifični jezikovni variantnosti v tem kraju, druga v letih 2018 in 2019 v okviru obravnavanega projekta. Informanti so v skladu s pričakovanji v neformalnem pogovoru uporabljali bistveno več narečnih variant, je bilo pa presenetljivo, da so bistveno več narečnih variant uporabili v letih 2018/2019 kot 1975/1976, zlasti v formalnih intervjujih. Gre za t. i. retrogradno spremembo, ko se govorci po upokojitvi obrnejo h konservativnim različicam, saj standardne jezikovne norme z upokojitvijo in umikom v zasebno življenje običajno postanejo manj pomembne. Retrogradna sprememba prispeva k zmanjšanju slogovnih razlik in ohranjanju lektalne koherence, saj upočasnjuje hitrost standardizacijskih tendenc in opuščanja narečij. Faktorske analize kažejo na dokaj stabilno porazdelitev variant, značilnih za dve jasno razmejeni nestandardni varieteti oz. lekta: narečje (nem. *Basisdialekt*), ki predstavlja lokalno omejeno in najbolj tradicionalno narečje, in kontaktno narečje (nem. *Verkehrsdialekt*), ki se pojavlja kot vmesna nadregionalna varieteta med narečjem in standardnim jezikom; oba sta prisotna predvsem v neformalnih pogovorih – prvo le pri peščici govorcev, drugo pa nekateri govorci uporabljajo tudi v uradnem intervjuju.

¹⁴ Lektalna koherenca se nanaša na notranjo skladnost in sistemski odnos med jezikovnimi značilnostmi znotraj določenih varietet ali »lektov«, kot so narečje, regiolekt, sociolekt. Označuje, da se fonološki, slovnični in leksikalni elementi med seboj povezujejo v stabilen in prepoznaven sistem, namesto da bi se pojavljali naključno ali neskladno. Pri proučevanju jezikovne variantnosti in jezikovnih sprememb je lektalna koherenca pomembna za razumevanje, kako različne jezikovne značilnosti sovpadajo in se medsebojno krepijo, kar prispeva k obstojnosti in prepoznavnosti določene varietete (prim. Trudgill 1995: 55–70).

2.3 Nizozemščina v Belgiji

V povezavi z doktorskim delom Anne-Sophie Ghyselen (2016) so raziskovalci iz Genta in Münstra zgradili korpus govorne nizozemščine in z njegovo pomočjo empirično preverjali možne kriterije za določanje in prepoznavanje varietet (Ghyselen in De Vogelaer 2018: 6–15; De Vogelaer and Ghyselen 2022; prim. tudi Bitenc 2024). Korpus vključuje posnetke 30 visoko izobraženih¹⁵ flamskih žensk dveh starostnih skupin – polovica je bila v času raziskave starih med 25 in 35 in polovica med 50 in 65 let, iz treh krajev na treh različnih narečnih območjih Flandrije – po 10 iz Iepera na zahodnoflamskem območju, za katerega je značilna močna narečna vitalnost, iz Genta na vzhodnoflamskem območju in Antwerpna na brabantnem območju, kjer prevladujejo diaglosični repertoarji in se narečje izgublja. Govor informantk so posneli v petih kontekstih, ki so natančneje opisani v sledečem odstavku: (1) test rabe narečja – 5 min, (2) test rabe standardnega jezika – 5 min, (3) pogovor s prijateljem iz istega mesta – 1 h, (4) pogovor s prijateljem z drugega narečnega območja – 1 h, (5) sociolingvistični intervju z nepoznanim sogovornikom z drugega narečnega območja – 30–45 min.

V testih rabe narečnega in standardnega jezika so informanti slišali prime-re povedi v standardni nizozemščini oz. narečju, ki so jih morali povedati v narečnem govoru starejših ljudi njihovega kraja oziroma standardni nizozemščini, kot jo lahko slišijo v informativnih oddajah. S tem so raziskovalci želeli pridobiti podatek o jezikovni zmožnosti v najbolj akrolektalnem oz. bazilektalnem govornem stilu informantov. Med sociolingvističnim intervjujem so bili pridobljeni podatki o jezikovnem ozadju govork ter njihovi percepciji lastne jezikovne rabe in jezika v Flandriji na splošno.

Korpus obsega približno 17 ur posnetkov, ki so jih zapisali z ortografsko transkripcijo s programsko opremo Praat, v programu EXMARaLDA. Gradivo so analizirali tako s kvantitativnimi kot kvalitativnimi metodami. Preučevali so distribucijo 29 fonoloških in morfosintaktičnih značilnosti. Preverjali so povezave med jezikovnimi variantami, konteksti, starostjo in govorniki, merili razdaljo med jezikovnimi variantami in napovedovalci v

¹⁵ Raziskovalci so se odločili za visoko izobražene ženske, saj so jih zanimali predvsem jezikovni procesi, povezani s standardizacijo. Dokazano je namreč, da so pri jezikovnih spremembah ženske vodilne (Labov 1990) ter da sta visoka izobrazba in višji socialni status običajno povezana z več mobilnosti in intenzivnejšimi medregionalnimi stiki (Britain 2011: 45, 53–54).

tabeli pogostosti ter prikazali te dimenzije na grafih, na katerih manjša razdalja nakazuje večjo povezanost variant. Kvantitativno analizo so dopolnili s kvalitativno analizo podatkov iz intervjujev: transkripcije intervjujev so označili glede na 23 tem (npr. kategorizacija lastnega neformalnega govora, definicije in ocene jezikovnih varietet, stališča do posameznih variant).

Natančna analiza zahodnoflamskih govork je pokazala, da njihov govorni repertoar sestavljajo štiri varietete: relativno stabilna narečna varieteta, bolj ali manj virtualna standardna nizozemska varieteta¹⁶ in dve vmesni varieteti, ki ju imenujejo očiščeno narečje (angl. *cleaned-up dialect*) in substandard. Pri vmesnih varietetah je več idiolektalne variantnosti, njihove variante so manj jasno definirane, tudi percepcije govorcev niso tako enoznačne kot pri narečju oz. standardu, informanti namreč nimajo izoblikovanega metajezika za svoje opise.

2.4 Madžarščina v Budimpešti

Sociolingvistična raziskava govornice madžarščine oz. budimpeškega govora *Budimpeški sociolingvistični intervju* BUSZI/BSI je obsežen projekt pod vodstvom madžarskega profesorja na budimpeški Univerzi Károli Gáspár in dolgoletnega vodje Oddelka za sociolingvistiko na Raziskovalnem inštitutu za jezikoslovje pri Madžarski akademiji znanosti Miklósa Kontre, ki se je začel l. 1987 in katerega cilj je bil zbrati zanesljive podatke o madžarskem govorjenem jeziku v Budimpešti s pomočjo posnetih intervjujev, izvedenih na reprezentativnem vzorcu prebivalcev Budimpešte.¹⁷ Raziskovalci so želeli

¹⁶ Izraz se nanaša na normo standardnega jezika, ki se pojavlja predvsem v formalnih, natančno določenih kontekstih, kot so mediji ali testi standardnega jezika, redko pa v vsakdanjem govoru (Ghyselen in De Vogelaer 2018: 13).

¹⁷ Povezava: <http://archive.nytud.hu/buszi/bsi.htm>, madž. *Budapesti Szociolingvisztikai Interjú* oz. angl. *Budapest Sociolinguistic Interview*. Leta 2021 se je omenjeni inštitut preoblikoval v Jezikoslovni raziskovalni center, ki deluje v okviru raziskovalne mreže Eötvös Loránd (<http://www.nytud.hu/>). Projekt je potekal v času zaključka komunizma ter začetka razvoja kapitalizma in tržne ekonomije. Na Jezikoslovnem inštitutu Madžarske akademije znanosti in umetnosti se je obenem začela sorodna Madžarska nacionalna sociolingvistična raziskava (angl. *The Hungarian National Sociolinguistic Survey*, HNSS), v kateri so proučevali distribucije določenih jezikovnih variabel in interakcijo sociokulturne stratifikacije in komunikacijskih stilov. Zajeli so naključni stratificiran vzorec 850 anketirancev, ki na podlagi popisa iz leta 1980 predstavlja odraslo madžarsko populacijo glede na starost, spol, izobrazbo in tip naselja (kategorije so bile Budimpešta, druga naselja z zakonskim mestnim statusom, naselja z več kot 5000 prebivalci in naselja z manj kot 5000 prebivalci). Šlo je za 30-minutni vprašalnik, v katerem so anketiranci podali slovnične presoje, ustno zaključevali povedi ter v pisnem sestavku prepoznavali in popravljali napake. Med preučevanimi jezikovnimi variablami so bile raba glagolskih spregatev, stigmatizirane in hiperkorektnne oblike ter elementi slovničnih sprememb v teku (Kontra 1995: 10–11).

analizirati jezikovno variantnost v govoru budimpeških govorcev iz različnih družbeno-ekonomskih skupin z natančnim sociološkim profilom, preučiti različne jezikovne stile oz. variacije, ki so odvisne od tega, koliko nadzora imajo govorci nad govorom oziroma koliko pozornosti mu posvečajo, in zbrati podatke, ki bi omogočili analizo jezikovnih sprememb, če bi podobne podatke zbirali čez 10, 20 ali 30 let.

Leta 1987 je bilo opravljenih 50 pilotnih intervjujev s kvotnimi vzorci po 10 učiteljev, starejših od 50 let, 10 študentov, 10 delavcev, 10 prodajalcev in 10 poklicnih pripravnikov v starosti 15–16 let. V letih 1988–1989 so bili opravljeni intervjuji z 200 informanti iz budimpeškega podvzorca nacionalnega vzorca iz obširne sociolingvistične raziskave z vprašalniki (prim. op. 7), zato imamo o informantih veliko socioloških podatkov, med drugim o starosti, spolu, poklicu, izobrazbi, rasi, kraju rojstva, maternem jeziku, morebitnem bivanju v tujini, znanju tujih jezikov, morebitnem priseljenstvu in učiteljskem poklicu (Kontra 1995: 10–12).

Projekt se metodološko zgleduje po raziskavah ameriške in vancouverke angleščine (Labov 1984; Gregg 1992). Glavnino korpusa predstavljajo sociolingvistični intervjuji, ki vsebujejo sledeče prvine analize: dopolnjevanje povedi, branje odlomkov (počasi in hitro), branje seznamov besed in minimalnih parov, ocenjevanje (ne)pravilnosti določenih elementov, presojanje o enakosti ali različnosti pomena danih parov, opisovanje dogajanja, kot bi poročal radijski poročevalec (spraševalec prižge in ugasne luč, odpre in zapre okno, sleče plašč in ga obesi) ter najmanj pol ure trajajoči pogovor v skladu z določenim pogovornim modulom (angl. *conversation module*), ki vključuje seznam tem in vprašanj, od katerih so bila nekatera obvezna, druga poljubna: osebni podatki, otroštvo, družina, vera, prijateljstvo, šola, zaposlitev, splav, šale, narodne manjšine, jezik ipd. Korpus vključuje tudi druge raziskovalne pristope in instrumente: avdio in video posnetke skupinskih srečanj (npr. kartanja), posnetke, ki so bili prvotno pridobljeni za druge namene (npr. avtentične posnetke podjetja za mestni taksi), analizo jezikovnega sistema govornih skupnosti z opazovanjem z udeležbo in eksperimentalno analizo jezikovne rabe z nekaj hitrimi in anonimnimi anketami (Kontra in Váradi 1997; Váradi 1998a, 1998b).

3 Zaključek

Z metodološkega vidika spoznanja opisanih raziskav kažejo na pomen preiščeno sestavljenih govornih korpusov z dovolj podatki, ki omogočajo proučevanje tako socialne in regionalne kot stilistične variantnosti, pri tem pa analizo celega spektra med narečji oz. drugimi pogovornimi varietetami in standardom. Dobrodošlo je opazovanje jezikovnega obnašanja in variantnosti različnih posameznih govorcev in obenem posploševanje na nivo jezikovne skupnosti. Ključno je, da se empirični pristop izogne projiciranju vnaprej določenih struktur ali celo uniformnosti na sociolingvistično pokrajino in da jezikovne variante s socialnimi kategorijami povezuje na način od spodaj navzgor (angl. *bottom-up way*). Tako lahko proučujemo socialni pomen variant in prikažemo, kako so socialne kategorije strukturirane v jeziku, a tudi z njim. To je v skladu s sodobnim tretjim valom v sociolingvistiki (Eckert 2012; prim. tudi Bitenc 2016: 50–53), ki si prizadeva za bolj natančno prepoznavanje socialnih vidikov, ki se izražajo v jeziku, in celovitejše razumevanje, da jezikovna variantnost socialno diferenciacijo ne samo preprosto odraža, ampak jo tudi ustvarja (prim. De Vogelaer idr. 2017: 19–21).

V okviru projekta *Mezzanine* oz. *Temeljne raziskave za razvoj govornih virov in tehnologij za slovenščino*¹⁸ so v sklopu o narečni variabilnosti med drugim obravnavana tudi vprašanja predstavitve fonetičnega inventarja slovenskih narečij in optimizacija široke fonetične transkripcije, kar bo olajšalo nadaljnje obravnave variantnosti govorjene slovenščine. V njih bi bilo pomembno zajeti različne narečne skupine oz. govore, tudi govore regionalnih središč, saj zaradi različnih zgodovinskih in družbenih okoliščin, razmerja do knjižnega jezika ter posledično prestiža in statusa posameznih govorov lahko pričakujemo različne ugotovitve. Tovrstne raziskave bi pripomogle tudi k bolj realni in jasni podobi vertikalnih spektrov med narečjem in standardom z morebitnejšimi stabilnejšimi vmesnimi varietetami, ki se tudi pri slovenščini kažejo kot kompleksni, zapleteni in raznoliki.

Operacionalizacija nadaljnjih raziskav je seveda odvisna od njihovega trajanja, financiranja, števila sodelujočih. Razmišljali bi lahko na primer o zajemu določenega števila govorcev, polovice žensk in polovice moških,

¹⁸ Povezava: <https://mezzanine.um.si/>.

morda stratificiranih tudi glede na izobrazbo, iz dveh starostnih skupin iz vsake narečne skupine. Čeprav se narava posnetkov, pridobljenih v testni situaciji, zelo razlikuje od narave posnetkov spontanega govora, se zaradi kvalitete in primerljivosti posnetkov različnih govorcev kaže potreba po bolj natančno zamejenem pridobivanju posnetkov. Iz predstavljenih raziskav nizozemščine in nemščine bi na primer lahko uporabili model različnih kontekstov, ki vključujejo bralno nalogo, testa rabe narečja in standarda, neformalna pogovora z znancema iz istega kraja in z drugega narečnega območja ter formalni intervju z nepoznanim sogovornikom z drugega narečnega območja, v katerem bi intervjuvanec zbral tudi podatke o jezikovnih stališčih, izkušnjah z jezikovno rabo ter doživljanju povezave med jezikom in osebno oz. regionalno identiteto. Pri obravnavi jezikovne variantnosti bi bilo zaželeno upoštevati različne jezikovne ravnine (ob fonološki tudi morfološko, sintaktično, leksikalno), po možnosti tudi prozodične lastnosti (tempo, ritem, melodijo govora).

Ob raziskavah govorne produkcije bi vključili raziskave percepcije govora, saj sociolingvistični pomen tvorijo vsi udeleženci v komunikaciji. Dobrodošli bi bili na primer perceptivni testi, pri katerih bi anketiranci opredelili izbrane varietete na posnetkih, saj obstaja dilema glede razmerja med poimenovanjem in tem, kar posamezna oznaka predstavlja. Podatke o zaznavanju jezikovne raznolikosti pri različnih govornikih bi lahko osvetlili z metodo risanja zemljevidov, uveljavljeno v ljudskem jezikoslovju oz. zaznavni dialektologiji (Preston 1999; prim. tudi Bitenc 2016: 75–77). Povedne bi bile lahko tudi samoocene variantnosti lastnega govora: koliko različnih varietet, ki jih uporabljajo v različnih okoliščinah, imajo po lastni oceni govorci v svojem govornem repertoarju?

Vključevanje in prepletanje različnih raziskovalnih pristopov in tipov raziskav bi prispevalo k bolj verodostojni in celoviti predstavitvi in razumevanju sociolingvistične situacije, saj ima vsak svoje prednosti in slabosti, problematiko pa osvetljujejo z različnih zornih kotov. Vsekakor je dragocena kombinacija kvalitativnega in kvantitativnega pristopa, saj na podlagi kvalitativnih izsledkov lahko smiselno načrtujemo kvantitativne raziskave na večjih, reprezentativnih vzorcih, ki omogočajo posplošitev rezultatov in njihovo ustrezno interpretacijo.

Zahvala

Prispevek je nastal v okviru projekta *Sociolingvistična variantnost govorne slovenščine na primeru mobilnih govorcev: Viri, metode in analiza* (Z6-9371). Zahvaljujem se Javni agenciji za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije za financiranje, Rolandu Krehreinu za deljenje izvirnih slik zemljevida Nemčije, Uršuli Krevs Birk in Saški Štumberger za pomoč pri prevodu nemških terminoloških izrazov ter Albinu Nečak-Lük in recenzentoma za koristne komentarje.

Literatura

- Ammon, U., Bickel H. in Lenz, Alexandra N. (2016). *Variantenwörterbuch des Deutschen: Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz, Deutschland, Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien, und Südtirol sowie Rumänien, Namibia und Me-nonnitensiedlungen*. Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110245448>
- Auer, P. (1998). Dialect Levelling and the Standard Varieties in Europe. *Folia Linguistica*, 32(1–2), 1–9. <https://doi.org/10.1515/flin.1998.32.1-2.1>
- Auer, P. (2005). Europe's Sociolinguistic Unity: A Typology of European Dialect/Standard Constellations. V N. Delbecque, J. van der Auwera in D. Geeraerts (ur.), *Perspectives on Variation: Sociolinguistic, Historical, Comparative* (str. 7–42). Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110909579.7>
- Auer, P. in Hinskens, F. (1996). The Convergence and Divergence of Dialects in Europe: New and not so New Developments in an Old Area. *Sociolinguistica*, 10(1), 1–30. <https://doi.org/10.1515/9783110245158.1>
- Bitenc, M. (2016). *Z jezikom na poti med Idrijskim in Ljubljano*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Bitenc, M. (2024). Nekaj teoretskih izhodišč pri preučevanju jezikovne variantnosti. *Jezik in slovstvo*, 69(4), 83–97. <https://doi.org/10.4312/jis.69.4.83-97>
- Bitenc, M., Stabej, M., Gliha Komac, N., Grgič, M., Kalin Golob, M., Kenda-Jež, K., Nečak Lük, A., Novak Lukanovič, S. in Savski, K. (2021). Sociolingvistični posvet: Aktualni sociolingvistični izzivi in prednostne raziskovalne tematike. *Slovenščina 2.0*, 9(2), 1–40. <https://doi.org/10.4312/slo2.0.2021.2>
- Britain, D. (2011). The Heterogeneous Homogenisation of Dialects in England. *Taal en Tongval*, 63(1), 43–60.
- Chambers, J. K. (2003). *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and Its Social Significance*. Blackwell.

- Coupland, N. (2007). *Style: Language Variation and Identity*. Cambridge University Press.
- De Vogelaer, G., Chevrot, J.-P., Katerbow M. in Nardy, A. (2017). Bridging the Gap between Language Acquisition and Sociolinguistics: Introduction to an Interdisciplinary Topic. V G. De Vogelaer in M. Katerbow (ur.), *Acquiring Sociolinguistic Variation* (str. 1–41). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/silv.20>
- De Vogelaer, G. in Ghyselen A.-S. (2022, 11.–14. april). *Identifying 'Varieties' of Dutch: Theory, Methods, and Perspectives* [predstavitev na konferenci]. 11th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE), Dunaj, Avstrija. <https://iclave11.dioe.at>
- Eckert, P. (2012). Three Waves of Variation Study: The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation. *Annual Review of Anthropology*, 41, 87–100. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-092611-145828>
- Elmentaler, M., Gessinger, J., Lanwer, J., Rosenberg, P., Schröder, I. in Wirrer, J. (2015). Sprachvariation in Norddeutschland (SiN). V R. Kehrein, A. Lameli in S. Rabanus (ur.), *Regionale Variation des Deutschen: Projekte und Perspektiven* (str. 397–424). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110363449-018>
- Fanta-Jende, J. (2020). Varieties in Contact: Horizontal and Vertical Dimensions of Phonological Variation in Austria. V A. N. Lenz in M. Maselko (ur.), *Variationist Linguistics meets Contact Linguistics* (str. 203–240). Vienna University Press. <https://doi.org/10.14220/9783737011440.203>
- Ganswindt, B., Kehrein, R. in Lameli, A. (2015). Regionalsprache.de (REDE). V R. Kehrein, A. Lameli in S. Rabanus (ur.), *Regionale Variation des Deutschen: Projekte und Perspektiven* (str. 425–457). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110363449-019>
- Ghyselen, A.-S. (2016). *Verticale structuur en dynamiek van het gesproken Nederlands in Vlaanderen: Een empirische studie in Ieper, Gent en Antwerpen* [Vertikalna struktura in dinamika govornje nizozemščine v Flandriji: Empirična študija v Ypru, Gentu in Antwerpnu]. Universiteit Gent.
- Ghyselen, A.-S. in De Vogelaer, G. (2018). Seeking Systematicity in Variation: Theoretical and Methodological Considerations on the “Variety” Concept. *Frontiers in Psychology*, 9(385), 1–19. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00385>
- Gregg, R. J. (1992). The Survey of Vancouver English. *American Speech*, 67(3), 250–267.
- Kalin Golob, M. (2023). O stilistiki in njenem pomenu: Jezikoslovna disciplina v družbi 21. stoletja. *Teorija in praksa*, 60(2), 203–220. <https://doi.org/10.51936/tip.60.2.203>
- Kehrein, R. (2011, 29. 6.–1. 7.). *Principles of Language Dynamic Processes (in German)* [Predstavitev na konferenci]. 6th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE), Freiburg, Nemčija. <https://www.frias.uni-freiburg.de/de/das-institut/archiv-frias/school-of-lili/veranstaltungen/iclave-lili>

Kehrein, R. (2012). *Regionalsprachliche Spektren im Raum: Zur linguistischen Struktur der Vertikale*. Steiner.

Kehrein, R. (2020). Vertical Language Change in Germany: Dialects, Regions, and Standard German. V S. D. Brunn in R. Kehrein (ur.), *Handbook of the Changing World Language Map* (str. 1357–1369). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02438-3_173

Kehrein, R., Lameli, A. in Rabanus, S. (ur.). (2015). *Regionale Variation des Deutschen: Projekte und Perspektiven*. De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110363449>

Kenda-Jež, K. (2002). *Cerkljansko narečje: Teoretični model dialektološkega raziskovanja na zgledu besedišča in glasoslovja* [Doktorska disertacija]. Univerza v Ljubljani.

Kleiner, S. (2015). »Deutsch heute« und der Atlas zur Aussprache des deutschen Gebrauchsstandards. V R. Kehrein, A. Lameli in S. Rabanus (ur.), *Regionale Variation des Deutschen: Projekte und Perspektiven* (str. 489–518). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110363449-021>

Kontra, M. (1995). On Current Research into Spoken Hungarian. *International Journal of the Sociology of Language*, 111(1), 9–20. <https://doi.org/10.1515/ijsl.1995.111.9>

Kontra, M. in Váradi, T. (1997). *The Budapest Sociolinguistic Interview: Version 3* (Working Papers in Hungarian Sociolinguistics 2). Hungarian Academy of Sciences, Linguistics Institute.

Krevs Birk, U. (2019). Nemški jezik: Prostor, zgodovina, značilnosti in jezikovna stičnost. V M. Šekli in L. Rezničnik (ur.), *Slovenski jezik in njegovi sosedje* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 29, str. 30–39). Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.

Krevs Birk, U. (2022). Glagolski internacionalizmi v slovenščini in nemščini ter njihova vezljivost s kontrastivnega vidika. *Jezik in slovstvo*, 67(4), 57–71. <https://doi.org/10.4312/jis.67.4.57-71>

Krevs Birk, U. in Horjak, L. (2024). Kontrastivno o nemških standardnih razlikah na primeru internacionalizmov. V S. Štumberger (ur.), *Predpis in norma v jeziku* (Obdobja 43, str. 171–179). Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. <https://doi.org/10.4312/Obdobja.43.2784-7152>

Labov, W. (1966). *The Social Stratification of English in New York City*. Center for Applied Linguistics.

Labov, W. (1972). *Sociolinguistic Patterns*. University of Pennsylvania Press.

Labov, W. (1984). Field Methods of the Project on Linguistic Change and Variation. V J. Baugh in J. Sherzer (ur.), *Language in Use: Readings in Sociolinguistics* (str. 28–54). Prentice-Hall.

- Labov, W. (1990). The Intersection of Sex and Social Class in the Course of Linguistic Change. *Language Variation and Change*, 2(2), 205–254. <https://doi.org/10.1017/S0954394500000338>
- Lameli, A. (2004). Phonetic Measurement and Metalinguistic Judgment. *Canadian Journal of Linguistics/Revue canadienne de linguistique*, 49(3–4), 253–287.
- Lameli, A. (2010). Linguistic Atlases – Traditional and Modern. V P. Auer, J. E. Schmidt (ur.), *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation: Theories and Methods* (str. 567–592). De Gruyter Mouton.
- Lenz, A. N. (2018). The Special Research Programme “German in Austria: Variation – Contact – Perception”. V U. Ammon in M. Costa (ur.), *Language Choice in Tourism – Focus on Europe* (str. 269–277). De Gruyter.
- Lenz, A. N. (2019). Bairisch und Alemannisch in Österreich. V J. Herrgen in J. E. Schmidt (ur.), *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation* (str. 318–363). De Gruyter Mouton.
- Mattheier, K. J. (ur.). (2000). *Dialect and Migration in a Changing Europe*. Peter Lang.
- Pogorelec, B. (1965). Vprašanja govornega jezika. V. F. Vurnik (ur.), *Jezikovni pogovori* (str. 132–182). Cankarjeva založba.
- Preston, D. R. (ur.). (1999). *Handbook of Perceptual Dialectology 1*. John Benjamins Publishing Company.
- Prunč, E. (1980). Forschungskonzept zur Inventarisierung der slowenischen Volkssprache in Kärnten. V S. Hafner in E. Prunč (ur.), *Lexikalische Inventarisierung der slowenischen Volkssprache in Kärnten: Grundsätzliches und Allgemeines* (str. 37–55). Institut für Slawistik der Universität.
- Schilling-Estes, N. (2008). Investigating Stylistic Variation. V J. K. Chambers, P. Trudgill in N. Schilling-Estes (ur.), *The Handbook of Language Variation and Change* (str. 375–401). Blackwell Publishing.
- Schmidt, J. E. (2011). Formation of and Change in Regiolects and (Regional) Dialects in German. *Taal en Tongval*, 63(1), 143–173. <https://doi.org/10.5117/TET2011.1.SCHM>
- Schmidt, J. E. in Herrgen, J. (2011). *Sprachdynamik: Eine Einführung in die moderne Regionalsprachenforschung*. Schmidt.
- Smole, V. (1997). Slovenska narečja in zanimivejši pojavi v razvoju kratkega vokalizma. V A. Derganc (ur.), *Zbornik predavanj* (33. SSJLK, str. 281–288). Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Tagliamonte, S. A. (2012). *Variationist Sociolinguistics: Change, Observation, Interpretation*. Wiley-Blackwell.
- Toporišič, J. (1976). *Slovenska slovnica*. Obzorja.

Trudgill, P. (1995). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin.

Váradi, T. (1998a). *From Cards to Computer Files: Processing the Data of The Budapest Sociolinguistic Interview* (Working Papers in Hungarian Sociolinguistics 3). Hungarian Academy of Sciences, Linguistics Institute.

Váradi, T. (1998b). *Manual of The Budapest Sociolinguistic Interview Data* (Working Papers in Hungarian Sociolinguistics 4). Hungarian Academy of Sciences, Linguistics Institute.

Vergeiner, P. C., Wallner, D. in Bülow, L. (2022). Language Change in Real-Time: 40 years of Lectal Coherence in the Central Bavarian Dialect-Standard Constellation of Austria. V K. V. Beaman in K. V. Guy (ur.), *The Coherence of Linguistic Communities: Orderly Heterogeneity and Social Meaning*. Routledge.